

ПОНЯТТЯ «СУЧАСНИЙ ХРИСТІЯНИН» У КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ СУСПІЛЬСТВА І РЕЛІГІЇ

Розвиток демократії, запровадження діючої ринкової економіки, формування громадянського суспільства – це ті провідні орієнтири посткомуністичної трансформації, що проголошені в сучасній Україні. «Громадянське суспільство» в науковій літературі визначається як система взаємодії в межах правового поля вільних і рівноправних громадян держави та їх об'єднань. Необхідні умови для створення громадянського суспільства – добровільність у формуванні різних громадських об'єднань, перебування їх у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, яка, в свою чергу, покликана створювати умови для їх вільного розвитку.

Звичайно, не кожне суспільство можна назвати громадянським, тобто суспільством із достатньо розвинутими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами і водночас незалежним від держави, але взаємодіючим із нею. В процесі розвою українського громадянського суспільства потребують вирішення ціла низка складних завдань – формування розвинутої соціальної структури, в якій мають знайти своє відображення різноманітні форми власності, інтереси людей, груп і прошарків населення й, що на нашу думку, є найважливішим – притаманний громадянському суспільству високий рівень розвитку особистості – в соціальному, інтелектуальному і психологічному аспектах. Нарешті, розвиненість громадянського суспільства в духовній сфері визначається свободою думки, слова, совісті, існуванням механізмів для їх реалізації, для забезпечення можливостей самовираження особистості та її духовного розвитку.

Громадянське суспільство, навіть в контекстах розвинутих демократій, не постає як фіксований, раз і назавжди досягнутий стан. Це – процес, який вимагає суспільно-громадянських зусиль з його підтримки та відтворення у нових актуальних формах. Його стабільність неможлива без високого рівня самосвідомості громадян. Історично в країнах з розвинутим громадянським суспільством цей рівень забезпечується, не в останню чергу, різноманітними формами релігійності. Однак чи можливо це в умовах українських реалій?

Україна є, безумовно, християноцентричною, але поліконфесійною країною. І, як зазначають деякі науковці, релігія тут не може претендувати на роль не тільки державної, але й загальнонаціональної ідеології. Домагання юридичних привілеїв тій чи іншій церкві (а заяви про це від деяких із них звучать) суперечать українській ментальності. Засада нейтральності держави в релігійній справі – це не дискримінація віруючих, а шлях реалізації свободи сумління. Проблема полягає не в одержавленні, а у дійсному роздержавленні всіх без винятку конфесій, у перетворенні церков у громадські організації з морально-світоглядними та культурно-виховними, а не політично-ідеологічними функціями¹. До речі, у США існують сотні тисяч центральних, штатних, регіональних і місцевих асоціацій (політичних, культурних, а також і релігійних), які охоплюють 2/3 населення США. Саме це й становить соціальну базу громадянського суспільства.

Аналізуючи результати моніторингу українського суспільства останніх років, можемо відзначити стабільно невисокий рівень довіри громадян до політично-адміністративної сфери держави – владних інститутів, політичних партій, органів правопорядку, профспілок (традиційних та нових) тощо. Найвищий ступінь довіри громадяни висловлюють церкві як релігійній інституції. Цей висновок, зокрема, підтвердив за результатами соціологічного дослідження експерт Інституту Горшеніна Володимир Застава: українці найбільше довіряють Церкві (58,2% респондентів), армії (38,6%) і банкам (26,9%). Найменше українці довіряють Кабінету Міністрів (11,8%), Верховній Раді (9,3%) та політичним партіям (8,4%).

В цьому контексті важливим є розуміння того, що собою являє поняття «сучасний християнин». Чи є воно поступальним в діалозі суспільства і релігії? Як корелюється це поняття у середовищі різних християнських конфесій? Чи ставлення до суспільства не є причиною ескалації міжконфесійних відносин?

Навіть фрагментарний огляд позицій християнських конфесій щодо поняття «сучасний

■ Віта Титаренко, кандидат філософських наук, науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

¹ Пасько І.Т., Пасько Я.І. Громадянське суспільство і національна ідея. (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси). — Донецьк, 1999. — 184 с.

християнин» засвідчує їх широкий діапазон. В православ'ї висловлюються досить консервативні погляди з цього питання. Домінуючою залишається установка про те, що «світ – це зло». Гасло: «У ногу із часом!» — витлумачується як намагання відвести «Церкву Христову від Христа»². Йдеться про те, що не Церкву потрібно «модернізувати» і «реформувати», а самим православним потрібно пристосовувати себе і все своє життя намагатися пристосовувати до церковних правил, установок і традицій³. Це ставить під сумнів можливість проявів «терпимості» або «підходу із розумінням» до «інакомислячих», якими для православних вважаються, наприклад, неохристияни.

Але висловлюються й більш помірковані погляди, які звертаються до внутрішніх проблем церкви. Зокрема, характеризуючи духовний стан сучасного суспільства, цікаву думку висловив Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет: «Духовна трагедія секуляризму полягає в тому, що він штовхає людину у релігійну шизофренію, коли життя людини роздвоюється на релігійне і світське, між якими немає належного зв'язку»⁴. Проблема сучасного молодого християнина він вбачає в тому, що найчастіше людині, щойно воцерковленій, можуть запропонувати лише дві речі: участь в богослужінні та індивідуальну аскетичну практику. Йдеться про необхідність розвитку позабогослужбового життя православної громади, коли, висловлюючись гіпотетично, пастирі повинні виходити за межі храму. Головним фактором, який сприятиме згуртуванню громади і виникненню позабогослужбового спілкування, – означається наявність спільного напрямку діяльності, в котрому зможуть брати участь всі парафіяни. Відтак слід долати ті негативні явища церковного життя (наявність яких в церковному середовищі не заперечується), що накопичилися в житті Церкви, та створювати умови для усвідомлення молоддю повноцінного благодатного життя у Христі.

Актуальним постає твердження про необхідність своєрідного православного «аджорнаменту», без якого, за твердженням А.Колодного, в «третьому тисячолітті воно перетвориться на релігійну меншину»⁵.

Католики у формуванні свого ставлення до світських цінностей дотримуються більш ліберальних поглядів, постулюючи тезу про те, що християнське служіння повинне бути усвідомленим, а основною його метою постає не заперечення світу, а «збільшення любові». Повертаючись до вислову Патріарха Філарета про «релігійну шизофренію», можемо спостерігати таке його розуміння у католиків: не можна шість днів на тиждень віддавати світському, а лише одну неділю – Богові. Бо саме в повсякденному просторі слід доводити важливість і значимість існування Бога, а для цього слід мати «світське мислення», щоб залишатися щирим християнином. Саме в любові до ближнього повинна проявлятися любов до світу і людини, щоб служіння світу перетворилося в богослужіння⁶.

Як зазначає у своїй дисертаційній роботі «Український католицизм: генезис і проблеми ідентичності» С.Кияк, в полі зору УГКЦ як активного учасника процесів демократизації українського суспільства залишається турбота про пошанування гідності людини й реалізація церквою свого суспільного служіння. Це вплинуло на рішення синоду єпископів Києво-Галицької Митрополії УКЦ від 16 січня 2006 р. про заборону священникам балотуватися до органів влади й місцевого самоврядування (канон 383 Кодексу Канонів для Східних Католицьких Церков) та займатися фінансовими операціями й торгівлею особисто або через посередників (канон 385)⁷. А однією із фундаментальних засад сучасної католицької суспільної доктрини, якою керується УГКЦ, є її антропоцентричність: світ і суспільство знаходять своє вираження в дотриманні гідності людини, яка є універсальним центром. Тому католицьке суспільне вчення визнає як найвищу конституційну засаду громадянського суспільства пошану прав людини, оскільки основним завданням суспільного порядку є дати і забезпечити повноту дії природного права і природної справедливості⁸.

Неопротестантські погляди на позицію сучасного християнина є, на нашу думку, найбільш ліберальними. Зокрема, пастор і єпископ харизматичної церкви Живого Бога С.Балюк, який є лідером «Християнського блоку»⁹, критикує ідею про відокремлення Церкви від

² Архієпископ Аверкій (Таушев). Аналітика. <http://bratstvo.info/bratstvo-text-9912.html>

³ Там само.

⁴ Філарет, патріарх. Проповіді. – К., 2003. – Т. 1.

⁵ Колодний А. Християнство в його духовній історії і перспективі // Основи релігієзнавства. Курс лекцій. – К.-Дрогобич, 2006. – С. 103-104.

⁶ Кренцер Ф. Завтра мы снова будем верить // Библиотека католической христианской литературы. http://cathlib.narod.ru/krnz_con.htm

⁷ Церква, політика і бізнес – несумісні // Нова Зоря. – 2006. – № 4. – С.1

⁸ Див. дет.: Кияк С.Р. Український католицизм: генезис і проблеми ідентичності // Дис. на здобуття наук. ступеня д.філос.н., 2007. – Р. 5.2.

⁹ «Християнський блок» приймав участь у виборах до Верховної Ради VI скликання, але не подолав 3%-й бар'єр.

держави, зазначаючи при цьому, що «справжня демократія – це вільне мислення людини, засноване на Біблії» та стоїть на позиціях теоцентричності, стверджуючи, що «в центрі суспільного життя повинен бути Бог». Сучасний же християнин повинен жити на стику двох світів – матеріального і духовного, не протиставляючи їх, не ухиляючись від матеріального і світського життя¹⁰. С.Жукотанська, яка очолює Всеукраїнську християнську асамблею, відому екуменічними переконаннями, зазначає: «Якщо влада від Бога, то в ній повинні бути й люди від Бога»¹¹. Такі погляди на церковно-державні (а вже не на державно-церковні) відносини можуть похитнути основні постулати розбудови громадянського суспільства – максимально вивести громадянське суспільство з-під контролю політичної системи.

Представник традиційного протестантизму і член Християнсько-демократичного союзу Ю.Решетніков зазначає, що в Священному Письмі не йдеться про те, що інститут Церкви повинен мати абсолютну політичну владу, але сучасному християнину, як фізичній особі, ніщо не заважає йти в політику, органи державної влади тощо¹².

З врахуванням вищезазначеного констатуємо існування широкого спектру розуміння і трактування поняття «сучасний християнин» представниками різних християнських конфесій – від повного невтручання у справи «цього світу» до його активного перетворення. Тією чи іншою мірою у кожній людині закладено прагнення до свободи розвитку своїх здібностей шляхом максимального задоволення духовних та матеріальних потреб. Реалізувати їх у повному обсязі в сучасному суспільстві доволі складно. В умовах громадянського суспільства ця проблема повинна вирішуватися максимально демократичним шляхом самим суспільством, виходячи з накопиченого культурного та історичного досвіду. Однак громадянське суспільство не покликане створювати жорстку конфронтацію з державною владою. Воно прагне зайняти та замінити державу в тих сферах, в які вона не може втручатися. Мова йде про родинні стосунки, різного роду прояви асоціативного життя людей, особисту віру тощо.

Отже, відокремленість церкви від держави і незалежність держави від церкви забезпечується світський характер держави, який, за словами В.Бондаренка, уможливорює реальний демократизм в українському суспільстві. В такий спосіб закладається адекватне бачення ролі індивіда в демократичному громадянському суспільстві як вільної одиниці, свобода якої забезпечується повагою до свобод інших та свідомістю солідарності у спільноті.

Звичайно, тема становлення громадянського суспільства і місця в ньому релігії потребує ретельного вивчення й осмислення представниками різних гуманітарних наук – філософів, політологів, соціологів, релігієзнавців тощо. На сьогодні вплив релігії у її християнському вимірі на формування громадянського суспільства в країні не є однорідним і достатньо ефективним. Налагодження міжконфесійного діалогу, усвідомлення його необхідності і результативності сприятиме розвою громадянського суспільства в Україні та позитивним змінам в політичній системі, яка буде існувати для захисту інтересів громадян.

К. ВЕРГЕЛЕС ■

МІЖКОНФЕСІЙНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ПЕРЕШКОДА ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Процесу державно-національного та духовно-культурного відродження в Україні виникає багато перешкод. Однією з них є міжконфесійні конфлікти. Така важлива та бажана сьогодні для нашої нації внутрішня стабільність порушується ворожнечею між церквами, суперечками між ієрархами, священиками, віруючими. Поле їх протистояння досить широке: вони борються за храми, майно, лідерство, сфери впливу.

Сьогоднішній релігійний конфлікт в Україні проявляється на політичному, національному, богословсько-ієрархічному та побутовому рівнях. Насамперед міжконфесійні і міжцерковні суперечки мають у нас чітко виражене політичне підґрунтя. Досить яскраво

■ Вергелес Костянтин, асистент кафедри філософії Вінницького Національного медичного університету імені М.І. Пирогова.

¹⁰ Церковные и общественные лидеры ставят Бога и христианскую этику в центр внимания // Камень Краеугольный. – 2006. – №43.

¹¹ Там само.

¹² Там само.